

УДК 336.77

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

ВАСИЛЬЄВА Наталія

здобувач освітнього ступеня «спеціаліст»

Інституту післядипломної освіти

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

e-mail: vasilieva.n.mail@gmail.com

Анотація. Досліджено інструментальну базу управління кредитним ризиком. Виділено концептуальний підхід до моделювання системи управління кредитним ризиком банку і на цій основі представлено структуру такої системи управління.

Доведено необхідність інтегрування системи управління кредитним ризиком банку у процес системи ризик-менеджменту для опрацювання значного масиву інформації, оптимізації роботи структурних підрозділів банку, збільшення трудового потенціалу та якості поінформованості.

Ключові слова: кредитний ризик, банківська установа, моделювання системи, управління кредитним ризиком, інформаційно-аналітична система моніторингу ризиків, системний підхід, ризик-менеджмент.

Постановка проблеми. Сучасна фінансова система характеризується складністю структури, зокрема це стосується банківської системи. Діяльність будь-якої банківської установи як окремої економічної системи тісно пов'язана і переплітається з поняттям ризиків, втрати від реалізації яких можуть призвести не лише до банкрутства окремого банку, а й до погіршення загальноекономічної ситуації у країні. Саме тому проблема формування ефективної системи ризик-менеджменту банківських установ за умов мінливого фінансово-економічного середовища спирається на теоретичне обґрунтування із застосуванням наукових підходів до правильного вибору інструментальної, модельної та процесної основ, є актуальною проблемою сьогодення.

Несистемний підхід до управління кредитним ризиком у банку і відсутність наукового підходу до усвідомлення сутності економічної категорії кредитного ризику не дозволяє банкам

Аннотация. Исследована инструментальная база управления кредитным риском. Выделен концептуальный подход к моделированию системы управления кредитным риском банка и на этой основе представлена структура такой системы управления. Доказана необходимость интегрирования системы управления кредитным риском банка в процесс системы риск-менеджмента с целью обработки большого массива информации, оптимизации работы структурных подразделений банка, увеличения кадрового потенциала и качества информированности.

Ключевые слова: кредитный риск, банковское учреждение, моделирование системы, управление кредитным риском, информационно-аналитическая система мониторинга рисков, системный подход, риск-менеджмент.

своєчасно спрогнозувати негативні результати кредитної діяльності, вплив на них негативних тенденцій в економіці, нормалізувати кредитний процес та усунути функціональні диспропорції. Цей аспект робить проблему управління кредитним ризиком особливо актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз процесів управління ризиками банків отримав достатньо ґрунтовне висвітлення в наукових працях учених-економістів. Окремі вчені, такі як В. В. Вітлінський, У. В. Владичин, В. В. Коваленко, О. В. Марковський, С. К. Реверчук та інші, сконцентрували свою увагу на дослідженні факторів, інструментів та основних підходів до побудови системи управління ризиками банківських установ. Разом з тим, на нашу думку, теоретичні й прикладні аспекти управління саме кредитним ризиком потребують постійної актуалізації та новітнього погляду на проблематику ідентифікування, кількісного виміру і нівелювання негативних результатів.

Метою статті є дослідження основних форм інструментальної бази та особливостей побудови ефективної системи управління кредитним ризиком банку з метою підвищення ефективності його функціонування в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найрозповсюдженим у науковій думці є тлумачення поняття «кредитний ризик» через імовірність невиконання позичальником, контрагентом або емітентом своїх зобов'язань щодо кредитора (банківської установи) у результаті дії внутрішніх і зовнішніх щодо банку факторів. Вважаємо, що кредитний ризик — це комплексне поняття, що включає:

1) невиконання, неповне або несвоєчасне виконання позичальником умов кредитної угоди через фінансові труднощі, свідому відмову, недоліки кредитного договору;

2) неспроможність виконання позичальником своїх зобов'язань перед банком через втрату працездатності, роботи як джерела заробітку, обмеження або позбавлення волі;

3) неможливість забезпечити повернення кредиту через порушення зобов'язань страховиком, гарантом або поручителем, знецінення або втрати застави;

4) отримання фінансових втрат банку-кредитора через розбалансування грошових потоків, недоотримання доходів від кредитних операцій, списання безнадійної заборгованості за кредитами тощо.

При цьому варто акцентувати увагу на тому, що ефективна система управління кредитними ризиками має вирішувати такі основні завдання:

- визначати рейтинг позичальника і ймовірність банкрутства;
- обґрунтовувати ухвалення рішення про кредитування;
- підвищувати якість кредитного портфеля;
- створювати можливість постійного контролю стану кредитного портфеля;
- зменшувати частку проблемних кредитів;
- поліпшувати організацію роботи з видавання кредитів і скорочувати тимчасові витрати за рахунок стандартизації та автоматизації;
- створювати можливості для постійного моніторингу і своєчасної реакції на проблеми, що виникають у клієнта.

Стандартно управління кредитним ризиком банку складається з таких етапів.

1. Оцінка ризику кредитного портфеля банку. Так, спеціальними органами управління бан-

ку здійснюється оцінка кредитного портфеля на регулярній основі. Це свого роду є певним кроком щодо вдосконалення наявної системи управління ризиками відповідно до поточних масштабів діяльності та стратегічних планів банківської установи.

2. Прогнозування сукупного кредитного ризику банку. Дійсно, при провадженні кредитної діяльності банківські установи повинні не лише оцінювати рівень кредитного портфельного ризику, а й визначати його прогнозоване значення. Однак сьогодні нагальною проблемою є відсутність дієвих інструментів прогнозування рівнів ризику кредитного портфеля банку. Особливо гостро поставлено завдання у складних економічних умовах, коли аудит здійснюється за Міжнародними стандартами фінансової звітності і керівники ставлять завдання щодо зниження рівня сукупного кредитного ризику до середньосвітової величини.

3. Обґрунтування максимально прийняттого для банку рівня кредитного ризику. Такий прийнятний для банку рівень кредитного ризику має зазначатися в його кредитній політиці. Величина розглядуваного ризику залежить від стратегії банку у сфері ризик-менеджменту.

Цей показник може переглядатися залежно від поточного фінансового стану банку, економічної ситуації у країні, зовнішньоекономічної обстановки і позиції власників щодо ризику тощо.

4. Побудова оптимальної структури кредитного портфеля банку. Варто зазначити, що оптимальна структура кредитного портфеля банку залежить від величини максимально прийняттого для банку рівня кредитного ризику. І така структура повинна будуватися на основі моделі оптимізації кредитного ризику.

При цьому оптимальної структури кредитного портфеля банку можна досягти насамперед за допомогою глибокого аналізу можливості видачі кредиту.

5. Порівняння фактичної та оптимальної структури кредитного портфеля банку. Після побудови оптимальної структури кредитного портфеля банку вона порівнюється з фактичною.

Це дозволяє визначити основні недоліки у кредитному портфелі банку, а також розробити заходи, спрямовані на усунення цих недоліків.

6. Розроблення заходів для поліпшення якості кредитного портфеля, оптимізації його структури. На основі результатів оцінки та аналізу

кредитного портфеля в банківській установі може розроблятися нова кредитна політика або з урахуванням отриманих результатів (за потреби) — коригуватися вже чинна.

Важливу роль покликане відіграти вдосконалення методики аналізу кредитоспроможності клієнта на базі фінансових коефіцієнтів, грошового потоку та ділового ризику.

7. Оцінка кредитного ризику за конкретною позицією має проводитися на основі внутрішньої рейтингової моделі, яка коригується залежно від обраних банком заходів для поліпшення якості кредитного портфеля.

8. Вибір методів управління кредитним ризиком, який, зазвичай, обирається банком на основі алгоритму вибору методу управління. При цьому можна обрати один із таких методів управління кредитним ризиком:

- уникнення (відмова, скасування);
- утримання (поглинання, прийняття);
- передача (страхування);
- зниження (мінімізація, попередження

втрат).

Розгляд специфіки і функціональності системи управління кредитним ризиком варто розпочинати з дослідження ключових її принципів.

Так, за нашими міркуваннями, основними принципами, яким повинна відповідати система кредитного ризик-менеджменту в банку, є повнота врахування ризиків, відсутність суперечності, економічність, універсальність і гармонійність.

Стосовно вимоги повноти врахування факторів кредитного ризику, то вона виникає внаслідок високої складності та взаємопов'язаності процесів, що протікають у банках, які породжують як специфічні ризики, притаманні окремим видам кредитування (ризик споживчого кредитування та інші), так і загальні, на які наражається банківська установа в цілому, — ризик застави, платоспроможності, репутації тощо.

Неврахування будь-якого фактору ризику призведе до втрати ефективності всієї системи ризик-менеджменту.

Ідентифікуємо інструментальну базу управління кредитним ризиком задля розуміння можливостей вибору конкретного інструменту, розуміння його переваг і недоліків.

Так, варто підкреслити, що управління кредитним ризиком здійснюється за допомогою різноманітних інструментів, зокрема лімітуван-

ня, резервування, страхування, диверсифікації тощо. Використання окремих інструментів зменшення певного ризику може привести до появи або збільшення інших, тому значущості набуває потреба в уникненні конфлікту інтересів.

Система ризик-менеджменту в діяльності банківської установи має бути економічною, тобто витрати на її створення, упровадження і функціонування не повинні перевищувати втрат від настання ризикованих подій. Для забезпечення такої вимоги система ризик-менеджменту має створюватись з огляду на те, щоб органічно вписуватись в організаційну, фінансову та інші види діяльності банку, використовувати те інформаційне і програмне забезпечення, яке вже працює в банку, додаючи до нього окремі аналітичні модулі.

Не можна заперечувати той факт, що банківська установа функціонує у складному динамічному середовищі. Така ситуація вимагає постійних змін у діяльності, упровадження нових продуктів/послуг і сучасних технологій, тому реалізована система ризик-менеджменту має бути, перш за все, універсальною, тобто ефективно функціонуючою за різноманітних умов, з обов'язковим урахуванням постійно виникаючих додаткових ризиків та інструментів управління ними.

Постійне збалансування структури економічних систем забезпечує їхню ефективність і життєздатність, тому при побудові структурних моделей використовується принцип «золотого перетину».

Дослідивши низку робіт у цій сфері, варто зазначити, що цікавим є пропонування використання моделі, що наведена на *рис. 1*.

Такий системний підхід до моделювання процесів у складних економічних системах, заснований на поєднанні кібернетичного і синергетичного аспектів управління, на нашу думку, найбільш правильно дозволяє моделювати структуру, яка має забезпечувати життєздатність системи, а саме надійність і стійкість до впливів зовнішнього середовища.

Оскільки в банківській установі саме система ризик-менеджменту забезпечує надійність і стійкість її функціонування, то ключовим завданням моделювання є обґрунтування побудови такої структури управління ризиками, яка була б найбільш ефективною в умовах його діяльності.

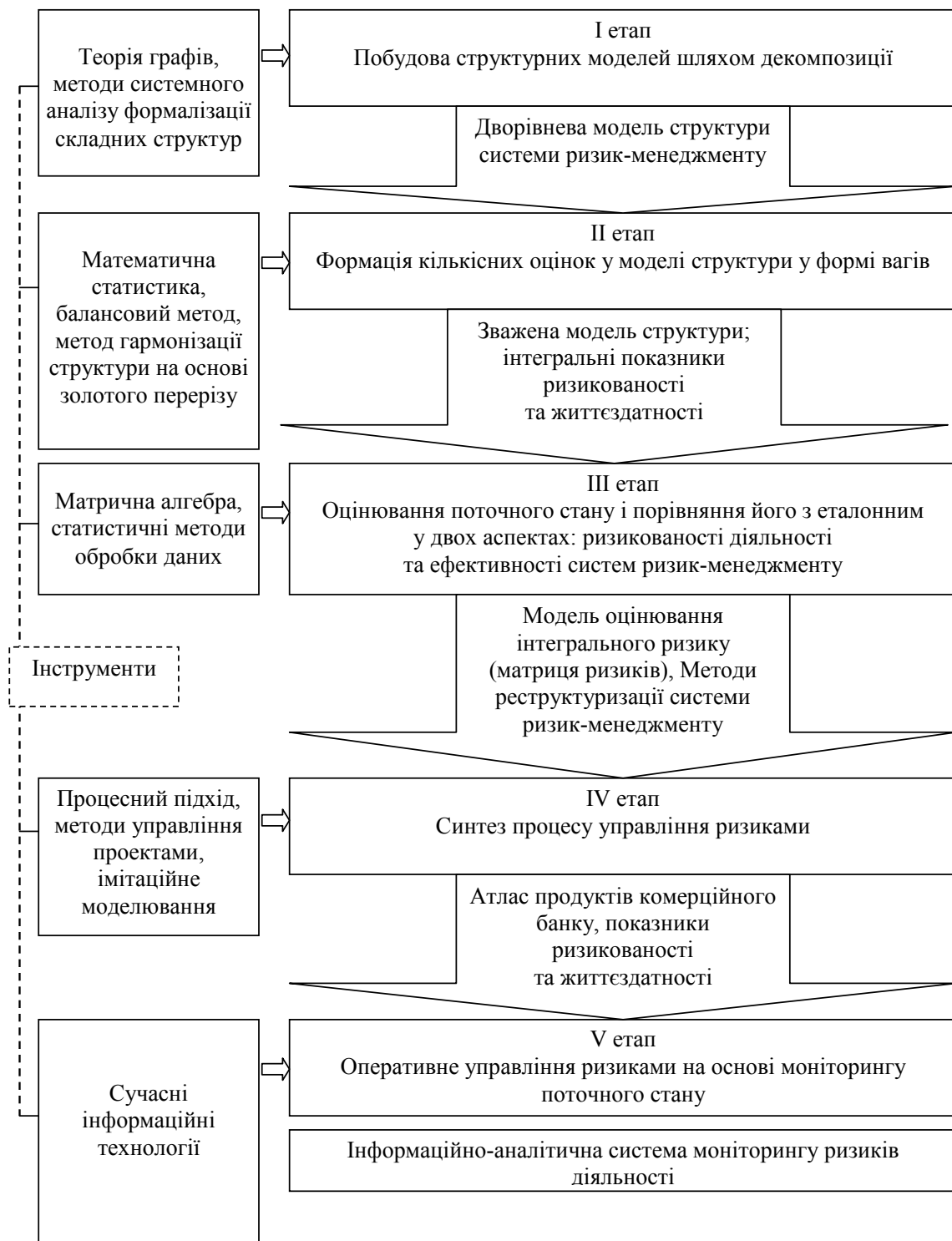

Рис. 1. Концепція моделювання системи управління кредитним ризиком банку

Джерела: [1–3].

Більш детально акцентуємо увагу на змісті та особливостях виконання етапів моделювання структури системи ризик-менеджменту кредитування в банку. Оскільки такі ризики є, насамперед, результатом ухвалення рішень щодо економічної діяльності в умовах невизначеності, то на першому етапі потрібно сформулювати модель

структури діяльності та модель структури ризиків, пов'язаних із зазначеними видами діяльності.

За переконанням українських дослідників, процес моделювання структури життєздатної системи складається з п'яти основних етапів (рис. 2).

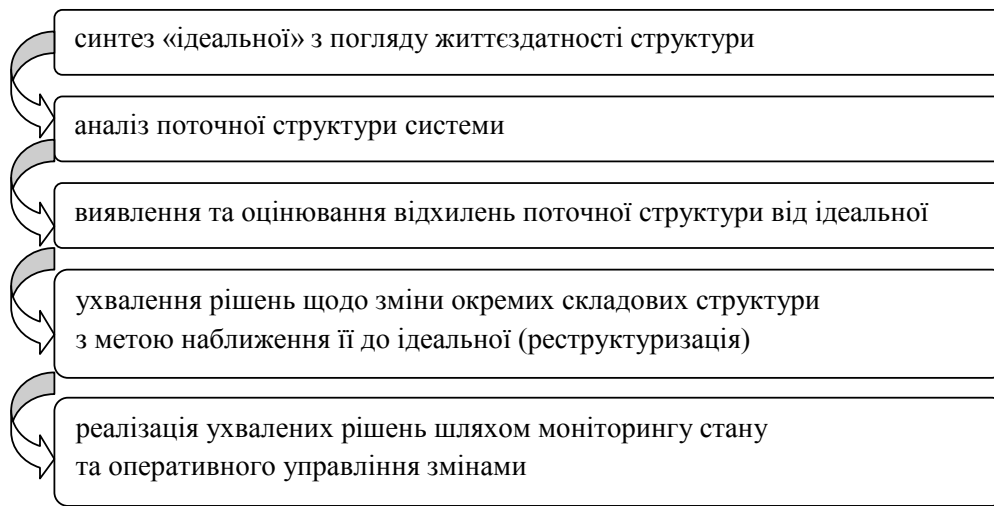

Рис. 2. Основні етапи процесу моделювання життєздатної системи

Управління діяльністю будь-якої складної економічної системи потребує виокремлення окремої підсистеми управління, яка формалізується у формі моделі організаційної струк-

тури. Таким чином, результатом виконання першого етапу є дворівнева стратифікована модель структури, що складається з трьох страт (рис. 3).

Рис. 3. Стратифікована модель структури систем ризик-менеджменту

Говорячи про розглядуваний підхід, варто зазначити, що моделі структури діяльності та структури ризиків формуються у формі спеціального виду графів — дерев, при цьому модель організаційної структури залишається базою. У подальшому здійснюється зважування побудованих структурних моделей з урахуванням ознаки універсальності, тобто за допомогою використання пропорційності золотого перерізу. Побудовані таким чином моделі, на нашу думку, сприяють розрахунку інтегральних показників, що характеризують діяльність банку, зокрема в частині ризикованості та життєздатності.

Наступний етап забезпечує синтезування процесу управління ризиками через побудову спеціальних інформаційно-організаційних моделей — карток продукту, що відповідають вимогам теорії управління проектами і процесному підходу до управління в життєспроможних економічних системах. Сукупність таких моделей, які охоплюють як усю гаму бізнесової діяльності, так і продуктового розмаїття банківської установи, становить атлас продуктів банку. Застосування карток продуктів дає змогу розраховувати показники ризикованості та життєздатності для окремих продуктів і видів діяльності

банку, що надає додаткову інформацію для ухвалення рішень щодо управління ризиками.

Насамкінець, досліджуючи систему управління ризиками, потрібно обґрунтувати та об'єднати всю сукупність розроблених моделей і методів у єдину інформаційно-аналітичну систему моніторингу ризиків діяльності банківсь-

кої установи. Зрозуміло, що це відбувається з обов'язковим урахуванням принципів побудови сучасних інформаційних технологій.

Загальний вигляд системи ризик-менеджменту кредитування при його моделюванні за вищенаведеними принципами відображено на рис. 4.

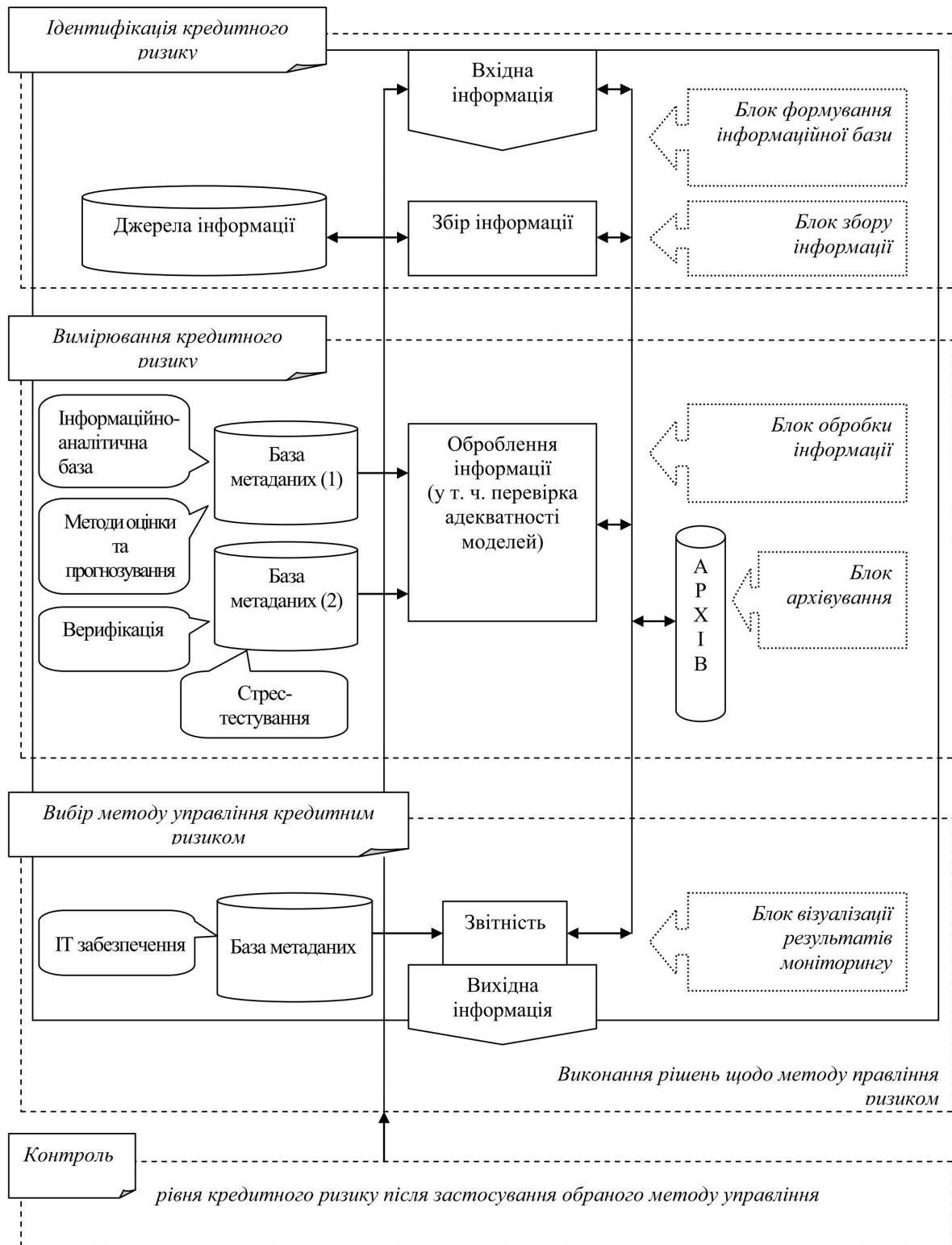

Рис. 4. Змодельована структура системи управління кредитним ризиком у банківській установі

Слід зазначити, що інтеграція системи управління кредитним ризиком банку у процес системи ризик-менеджменту дає змогу вирішити цілу низку завдань:

- оброблення значного масиву інформації, що стосується процесу формування кредитної позиції (аналіз процесів, що впливають на кредитну позицію банку, ідентифікація джерел потрібних даних, визначення нових потоків інформації тощо);

- налагодження та оптимізація роботи структурних підрозділів банку, задіяних у процесі ризик-менеджменту, з огляду на внесення змін і доповнень у методологічне забезпечення;

- збільшення чисельності фахівців у сфері управління кредитними ризиками реалізації інвестиційних проєктів;

- забезпечення належного рівня поінформованості топ-менеджменту і фахівців структурних підрозділів установи.

Висновки. Зважаючи на вищезазначене, можна зробити висновок, що управління кре-

дитним ризиком здійснюється шляхом ухвалення управлінських рішень, спрямованих на досягнення максимально можливих доходів за мінімальної збитковості на основі проведення кількісного та якісного аналізу кредитного портфеля.

При цьому основними складовими управління кредитним ризиком є: розроблення оптимальних процесів ухвалення рішень про проведення активної операції, забезпечення зобов'язань, резервування коштів на покриття можливих збитків, лімітування, страхування, формування ефективної цінової політики, диверсифікація кредитного портфеля, передача ризику і сек'юритизація боргових зобов'язань.

Управління кредитним ризиком здійснюється на підставі регулярного аналізу спроможності позичальників і потенційних позичальників виконувати свої зобов'язання з погашення кредитів і сплати процентів, а також, за потреби, шляхом зміни лімітів кредитування.

Список використаних джерел

1. Вітлінський В. В. Кредитний ризик комерційного банку / В. В. Вітлінський, О. В. Пернарівська. — Київ : ТОВ «Знання» КОО, 2008. — 66 с.
2. Владичин У. В. Банківське кредитування : навч. посіб. / У. В. Владичин, С. К. Реверчук. — Київ : Атака, 2018. — 648 с.
3. Коваленко В. В. Розвиток науково-методичних підходів до оцінювання проблемних кредитів банку як складові управління ними / В. В. Коваленко, Т. М. Болгар // Актуальні проблеми економіки. — 2017. — № 10. — С. 185—195.
4. Марковський О. В. Застосування принципу «золотого перерізу» у побудові моделі життєздатних економічних систем / О. В. Марковський // Економіка: проблеми теорії і практики. — 2015. — № 254. — Т. 2. — С. 419—426.
5. Марковський О. В. Картка ризику продукту як механізм реалізації взаємозв'язку в моделях ризик-менеджменту / О. В. Марковський // Держава та регіони. Економіка та підприємництво. — 2018. — № 5. — С. 100—105.
6. Модели управления проектами в нестабильной экономической среде : монография / [С. И. Левицкий, Ю. Г. Лысенко, А. В. Филиппов и др. ; под ред. чл.-кора НАН Украины, д-ра экон. наук, проф. Ю. Г. Лысенко]. — Донецк : Юго-Восток, 2009. — 354 с.